

PO JUTRU SE DAN POZNAJE

Ljiljana Dufgran-Boričić

We asked a member of the Council of our magazine, who lives in Sweden, to write a review of Swedish reality today. She decided to show how the stability of institutions is reflected in the everyday life and awareness of citizens. In the second part of the letter, she presents the history of developments on the Swedish political scene and the rule of the Social Democratic Party.

Živim na drugoj planeti. Živim u crnogorskoj budućnosti, koja će nam, nadam se, stići kroz jedno dvjesto godina. Upoređujem moje dvije zemlje već četrdeset godina. Jedna mi je otadžbina, a druga mi je domovina. Crna Gora i Švedska. U početku sam tražila sličnosti među njima. Nalazila sam ih u ljudima i u prirodi. Ponekad mi se činilo da, sem jezika, nema razlike. To su valjda bile te prve godine prilagođavanja.

Već kad su mi djeca sa obdaništem išla na neke demonstracije ispred Gradske skupštine u Stokholmu, bila sam začuđena. Ej, obdanište! Društveni angažman od malih nogu. Politički subjekti, a još u pelenama.

Moje obdanište u Ivogradu početkom pedesetih imalo je otprilike tridesetoro djece na jednu vaspitačicu. Obdanište moje

djece u Stockholmu je imalo jednog vaspitača na troje djece. Ne moram da upoređujem, ali ne mogu da se ne sjećam.

Kasnije sam vremenom nailazila na neke sasvim jednostavne stvari pred kojima mi je često nestajao dah.

Sjećam se kad je Danilo Kiš dolazio u Švedsku početkom 80-tih. Poznavali smo se još iz Jugoslavije. Družili se. Pitao me je kako kuburim sa decom i njihovom školom. To sam zapamtila, jer sam i njemu i sebi morala da formulišem to iskustvo. Uporedila sam ga sa nekom vrstom psihoterapije.

Gledajući moju decu sjećala sam se sebe u tim godinama. Dva svijeta. U švedskoj osnovnoj školi nema ocjena (prije nekoliko godina su uvedene poslije četvrtog razreda). Smatra se da je gradivo osnovne škole, koje je odavno po zakonu obavezno u većini zemalja svijeta, nešto što se mora naučiti i svaki đak mora da savlada. Otuda nema potrebe za ocjenama, takmičenjem i upoređivanjem. To je svima obaveza, a nadasve učiteljima da se potruže da svi đaci dobiju zadovoljavajuće osnovno znanje.

Sve knjige, sveske, gumice, olovke – društvena su svojina i pripadaju školi. Djeca dobijaju (besplatno) sve ono što im je potrebno, uključujući i one plastične folije kojima se umotavaju knjige da bi se zaštitile korice.

Na prvom roditeljskom sastanku je postavljeno pitanje da li želimo da nam деца rade domaće zadatke u školi ili u produženom boravku. Odlučeno je ovo drugo, jer jedan par roditelja nije bio siguran da će umjeti da svojoj djeci pokažu kako da rade zadate lekcije, a i radili su naizmjenično do kasno uveče.

Sjećam se nekoliko godina kasnije da nam je rečeno da naša деца ne treba da rade domaće zadatke više od dva sata dnevno. Ako im je potrebno više vremena za to, onda bi trebalo obavezno da prijavimo školi jer je uzrok tome loša nastava ili nedovoljno dobro preneseno znanje.

Društvo, zajednica... šta je to društvo? Šta je naša društvena obaveza, naš društveni ugovor? Naš zajednički i naš pojedinačni

moral u odnosu na druge, na sebe, na slabije, na prošlost i na budućnost?

Nije Švedska raj na zemlji. I ovdje ima svakakvih. Kao kod nas. Lažova, lopova, budala na pretek. Kao i bilo gdje drugo.

Vjerovatno je poenta u tome što su ovdje institucije jake. Teško ih je podrivati, a tek srušiti. Institucije samostalne od političkih volja i uticaja. Još iz 16. vijeka. Kod većine stanovnika Švedske ta je stvar nešto što se podrazumijeva.

Snaga i jačanje institucija počiva na detaljima. Naizgled nevažnim. Ali samo naizgled. Detalji koji prerastaju u simbole.

Možete li da zamislite da jedan ministar da ostavku jer je nepromišljeno platio službenom karticom Toblerone čokoladu i pelene za bebu? Taj izdatak se automatski odbija od plate, ali svejedno. Zbog takve privatne (zlo)upotrebe službene kreditne kartice švedska ministarka Mona Salin je morala (90-tih) da da ostavku. To je odavno, a i dandanas, nezamislivo u većini zemalja svijeta.

Udovica preminulog Tage Erlandera, bivšeg predsjednika vlade i dugogodišnjeg lidera Socijaldemokratske partije Švedske je, poslije njegove smrti, vratila u državnu upravu kutiju običnih polupotrošenih drvenih olovki. Olovke su pripadale državi, tj. državnoj upravi.

I to sada pripada istoriji.

Ima puno poslovice i uzrečica koje mi padaju na pamet da pokažem kako se to dešavalo u Švedskoj, ali najbliža mi je ona „Po jutru se dan poznaje“.

Dugi period od 44 godine neprekidno na vlasti omogućio je socijaldemokratiji u Švedskoj da izgradi jedno ravnopravno i progresivno društvo, da utemelji vladavinu prava i obezbijedi svojim građanima slobodu štampe, slobodu govora, ljudska prava i rodnu ravnopravnost. Tome je, naravno, doprinijela i činjenica da je Švedska bila pošteđena ratnih razaranja za vrijeme Drugog svjetskog rata. Zemlja je počela da se izvlači iz

bijede i siromaštva od kojih je patila decenijama (jedna od tragičnih činjenica iz švedske istorije je da je oko jedne trećine ukupnog stanovništva zbog siromaštva emigrirala u SAD krajem 19. i početkom 20. vijeka). Oporavak srušene i ojađene Evrope sredinom 40-tih je omogućio švedskoj industriji da se obogati i ojača.

Kratak istorijski pregled od početka do danas, to jest od 6. novembra 1881, kada je August Palm je održao govor pod nazivom „Šta žele socijaldemokrati?“ u Malmeu, na jugu Švedske, koji se smatra prvim socijalističkim govorom u Švedskoj.

Već u ovom govoru, August Palm agituje za jedno od najvažnijih socijaldemokratskih pitanja – opšte i ravnopravno pravo glasa. U to vrijeme biračko pravo bilo je rezervisano za muškarce i određeno prihodom i bogatstvom. Obuhvatalo je samo pet posto švedskog stanovništva.

Osam godina kasnije, 23. aprila 1889, osnovana je švedska Socijaldemokratska radnička partija, SAP. Sindikalni pokret je stajao iza stranke u njenom formiranju i dobio je zadatak da funkcioniše i kao centralna sindikalna organizacija do 1898. godine kada je sindikat LO formiran uz podršku socijaldemokrata. Bliska sindikalno-politička veza između SAP-a i LO sindikata od tada je snažno uticala na švedski radnički pokret.

Hjalmar Branting postao je prvi švedski socijaldemokratski član parlamenta 1896. godine, kada je izabran uz podršku liberala u Stockholmu. Godinu dana kasnije napisan je prvi program švedske Socijaldemokratske stranke (to je prethodno uglavnom bio prevod njemačkog programa socijaldemokratije) koji je Kongres usvojio 1897. Iste godine osnovana je Unija mladih Socijaldemokrata koja sebe naziva i „Mladi socijalisti“.

Socijaldemokrati imaju korijene u socijalističkom radničkom pokretu i njegova su glavna politička grana.

Bez prekida je držala vlast od 1936. do 1976. godine.

Jedan od značajnijih švedskih političara i meni veoma uporediv sa našim Milom Đukanovićem je Tage Erlander. On je bio otac nacije i bio je premijer Švedske od 1946. do 1969. godine. Bio je predsjednik socijaldemokratske stranke i vodio je vladu u neprekinutom mandatu od 23 godine, jednom od najdužih u bilo kojoj demokratiji. To je dovelo do toga da je Erlander bio poznat kao „najduži švedski premijer“, misleći pritom i na njegov fizički rast – 192 cm – i na staž (švedska riječ *lång* znači i dugačak i visok).

Tage Erlander je često tražio podršku od liberalno-konzervativne opozicije za svoju politiku, faktički odustajući od svih nacionalizacija, istovremeno uvodeći reforme poput univerzalnog zdravstvenog osiguranja, dodataka za penzije i rast javnog sektora, zaustavljajući podizanje nivoa poreza iznad prosjeka OECD-a u to vrijeme. Do 1960-ih porez na prihod bio je niži u Švedskoj nego u SAD.

U spoljnoj politici je u početku tražio savez nordijskih zemalja, ali bez uspjeha, umjesto toga zadržavajući strogu neutralnost, istovremeno nalazeći se među najimpresivnijim oružanim snagama na svijetu (nadmašile su ih samo Sjedinjene Američke Države, Sovjetski Savez i Izrael), čime je švedsko ratno vazduhoplovstvo postalo treće po veličini na svijetu. Na kraju je Švedska odbacila nuklearno naoružanje, potpisavši Ugovor o neširenju nuklearnog oružja 1968. Erlanderov mandat poklopio se s ekonomskom ekspanzijom nakon Drugog svjetskog rata, u Švedskoj poznatoj kao rekordne godine, u kojima je Švedska vidjela da joj je ekonomija narasla do jedne od deset najjačih na svijetu.

Poznat po svojoj umjerenosti, pragmatizmu i samoironiji, Tage Erlander je na opštim izborima 1968. godine izvojevao sedmu i najuspješniju pobjedu, a socijaldemokrati su osvojili apsolutnu većinu narodnih glasova. Erlander je dao ostavku

sljedeće godine tokom procesa velike ustavne reforme, a naslijedio ga je njegov dugogodišnji štićenik i prijatelj Olof Palme.

Prva buržoaska vlada je stupila na dužnost 1976. Poslije 44-godišnjeg socijaldemokratskog držanja vlasti.

Na parlamentarnim izborima 1976. tri nesocijalističke opozicione stranke zajedno su dobile 50,8 posto glasova, dok su socijalističke stranke dobile 47,5 posto. Po prvi put od izbora 1928. godine, nesocijalističke stranke dobile su većinu glasova i prekinule gotovo 44 godine dugu vladavinu socijaldemokrata.

Prema Peru Almarku, vođi liberalne Narodne stranke, tokom vladinih pregovora u jesen 1976. strategija se dijelila u dvije faze. Djelimično se radilo o tome da konzervativni, zajedno sa strankom centra, postepeno prihvate politiku lijevog centra, a dijelom i o izgradnji održivog saveza sa konzervativcima kako bi se sačuvala proizvodnja nuklearne energije. Pitanje nuklearne energije postalo je jedno od najtežih i centralnih pitanja tokom vladinih pregovora. Čelnik partije Centra Torbjorn Feldin jasno je rekao prije izbora da ne namjerava učestvovati u vladi koja podržava nove nuklearne elektrane, dok su liberalna Narodna stranka i konzervativni Umjereni željeli vidjeti nastavak proizvodnje nuklearne energije.

Ubrzo nakon izbora, budućim vladajućim strankama postalo je jasno da je situacija u švedskoj ekonomiji, suprotno onome što je socijaldemokratska vlada tvrdila tokom predizborne kampanje, vrlo ozbiljna. Na sastanku trojice lidera buržoaskih stranaka i nekih vodećih predstavnika švedske privrede, nedugo nakon izbora, zaključeno je da su važnim djelovima švedske industrije predstoji kriza s velikim tehnološkim viškom.

Danas su u Švedskoj ponovo na vlasti socijaldemokrati.

Nakon izbora 2014. stranka je u koalicionaloj vladi sa strankom Zelenih, nakon što je bila u opoziciji od izbora 2006. godine.

Od 2018. do danas je u koaliciji sa partijama centra da bi se švedska krajnja desnica, populistička SD, držala van vlasti i sa što manje političkog uticaja.

Stranka se tradicionalno zalagala za mješoviti ekonomski sistem, tržišnu ekonomiju u kombinaciji s političkim propisima i državnim vlasništvom, društvo s opštim blagostanjem kroz snažan javni sektor koji se finansira porezima. Politikom trećeg puta 1980-ih i 1990-ih, stranka se približila takozvanom političkom centru. Zvanična ideologija stranke je demokratski socijalizam, za koji stranka smatra da je sinonim za koncept socijaldemokratije. Socijaldemokrati ističu važnost poštene i aktivne politike preraspodjele dobara i principa „svako prema mogućnostima, svakome prema potrebi“.

Cilj stranke je da se stvori socijalističko društvo na demokratski način, ali s vremenom je prihvatila tržišnu ekonomiju, s političkim propisima. Željeno društvo umjesto toga postalo je „narodni dom“ s opštim blagostanjem, osiguranim snažnim javnim sektorom koji se finansira porezima u takozvanoj mješovitoj ekonomiji.

Dugo je bilo centralno pitanje stranke kako bi se Švedska mogla socijalizovati, na primjer kroz rasprave o planskoj ekonomiji, funkcionalnom socijalizmu i kasnijoj ekonomskoj demokratiji.

Stranka je najveća u Švedskoj po broju članova i izbornim rezultatima, kako u parlamentu (Riksdagu), tako i u crkvenom saboru. Socijaldemokrati imaju najjaču podršku u predgrađima velikih gradova i na sjeveru Švedske.

Na izborima za Evropski parlament 2019. socijaldemokrati su imali 23,48 odsto glasova, čime su dobili pet mjesta u parlamentu. Švedski socijaldemokrati su dio Grupe naprednog saveza socijalista i demokrata u Evropskom parlamentu.

Sva ova razmišljanja i podsjećanja su mi bila kao neophodan otklon od događaja na Balkanu. Raspad bivše Jugoslavije koji se

ne zaustavlja i taj proces mrvljenja svakog preostalog kamička.
Čini se da nikad kraja.

Iako meni sa ovog rastojanja izgleda da smo postigli puno. I
to što je postignuto nije ni lako srušiti a ni izbrisati.

Crnogorska politička scena danas?

Naučićemo i mi. Samo pamet u glavu. Vječnost je pred nama.